

LGBTİ ÖZNELİKLER ve YARGISAL SEMBOLİK ŞİDDETİN MİMARİSİ: BİR BOŞLUKLARI DOLDURMA DENEMESİ OLARAK YARGININ “NEFRET” AĞZI*

Sinem HUN**

Özet: “Bu yazıda, 2013 yılında yürüttüğüm ve 2000’lerden sonra Türkiye yargısında trans bireylere karşı konumlanmış sembolik şiddetin mimarisine ilgili yüksek lisans tezindeki sosyo-hukuki konsepti geliştirmeye çalışıyorum. Kavramları açıklamak adına, ilk kısımda, arka plan çalışma olarak adlandırdığım tezindeki açıklama ve anlatımlara yer veriyorum. Söz konusu konseptte yargısal sembolik şiddetin organik ve dinamik bir yapısı olduğunu, tekinsiz bulunduğu LGBTİ bedenlere maksimum müdahale ederken onlar gibi cismanileştirdiğini, eli, kulağı, gözü ve ağzı olan amorf bir yapıya dönüştüğünü iddia ediyorum. İkinci kısımda ise yargının nefret ağzı aslında ceza yargılaması için de yeni bir kavram olan nefret söylemi, LGBTİ öznellikleri hedef alan dava örnekleri ve bu davalardaki yargılama aktörlerinin “performansları” üzerinden anlatılmaktadır. Sonuç kısmında ise konuyla ilgili genel bir toparlama yapıldıktan sonra yargının nefret “ağzının” nefret söylemini nasıl provoke edebileceğine yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sembolik şiddet, LGBTİ öznellikler, nefret söylemi

LGBTI Subjectivities and Architecture of Symbolic Violence in The Judiciary: “Hate Speech” By The Judiciary As An Attempt To Fill In Gaps

Abstract: *In this article, I will try to develop the socio-legal concept I put forward during my master research conducted in 2013 which concentrated on symbolic violence in the judicial system of Turkey against transgender community after 2000s. In the first part, I give some background information and explanation depending mainly on my previous research then, in the second part, I discuss hate speech that is actually a new notion in criminal law through case examples by addressing to the “performance” of judicial actors in these cases where perpetrators specifically targeted LGBTI subjectivities. In the conclusion, I briefly formulate how the “mouth” of the justice can provoke hate speech after summarizing main ideas of the article.*

Key words: *Symbolic violence, LGBTI subjectivities, hate speech*

Giriş Niyetine: Kavramlara ve Arka Plan Çalışmaya Dair Zorunlu Açıklama

Yargısal sembolik şiddetin mimarisine ve trans öznelliklere dair kavramsallaştırma çalışmalarım aşağı yukarı 1,5 yıldır sürmektedir. Trans spesifik davaların incelenmesine, trans özneller ve yargının aktörleri olan yargıç, savcı ve avukatlarla yapılan görüşmelere dayanan çalışmaların ana iddiası, 2000’lerden sonraki Türkiye yargısında trans öznelliklere karşı yerleşik bir sembolik şiddet olduğu ve bunun da dinamik ve organik bir mimarisi olduğu yönündedir¹ (**Bourdieu, 1986; Bourdieu, 1990**). Dinamik ve organiklik sıfatları ile söz konusu mimarinin yapısının keşfedilmeye hazır, parçalı, çok yönlü olduğunu anlatmakla birlikte bu mimarinin, yargının asli

hedefine koyduğu bir “rahatsızlık” ve “tekinsizlik” (aslında bir arzu) nesnesi olarak LGBTİ bedeninin barındırdığı değişimi ve dönüşümü süreklileştiren var oluşunu taklit ettiğini anlatmaya çalışıyorum. Bir müddet sonra böylesi bir taklit düşüncesi organik ve dinamik olarak adlandırdığım mimariyi muhayyilede şöyle bedenleştirdi: Aynı Rabelais’in Gargantua’sı ya da Hobbes’un Leviathan’ına benzeyen yargısal bir varlığın “elleri” trans geçiş sürecindeki trans bireyi üremeden sürekli yoksun bırakarak bedenine fütursuzca müdahale ediyor; nefret suçlarıyla ilgili dosyalarda “gözleri” fail yararına tahrik indirimi yapacak hal ve koşullara odaklanıyor ya da “kulakları” sadece LGBTİ mağduru failleştirecek argümanları duyuyor (**Backhtin, 1984**). İşte

* Bu yazının arka plan çalışmaları yüksek lisans çalışmaları için gittiğim London School of Economics and Political Science’a Ağustos 2013’te verdiğim tezime dayanmaktadır. Tezde yer ve kelime kısıtından dolayı ele alamadığım konular ve noktalar vardı. Tezi “ele alamadığım konular ve olgular aslında yargısal sembolik şiddetin mimarisinde yeni ‘organları’ fark etmemizi sağlayacak ya da var olanları güçlendirecek niteliktedir” diyerek bitirmiştim. Bu yazı işte böylesi bir iddianın sonucu olarak okunmalıdır.

** İnsan Hakları Avukatı, London School of Economics and Political Science İnsan Hakları Yüksek Lisans 2013-2014 yılı mezunu

yargının nefret "ağız" da bu varlığın bir organı olup susarak LGBTİ öznelliği nefret eylemi ve nefret söylemine karşı savunmasız bırakıyor, LGBTİ bedenini sosyolojik kırılma noktasını normatif edilgenlikle katmerlendiriyor.

İkinci olarak "yargı"dan ne kast edildiği, daha doğrusu "yargı"nın sınırları sorunu da önemlidir. Metodolojik olarak yargıyı mekân-zaman ve özne bakımından olabildiğince "geniş almanın" sembolik şiddeti biçimlendiren, üreten, yeniden üreten ve bu süreçlere dâhil olan sosyal dinamikleri, sosyal aktörleri ve yargısal *habitusu* olabildiğince ortaya çıkarabilmek adına daha doğru olduğunu düşünüyorum (**Bourdieu, 2001**). Yani yargılama eylemi sadece duruşma salonunda gerçekleşen eylemi değil; yargılama öncesinde savcılığı ve polis karakolunu, sonrasında da cezaevinde gerçekleşen tüm eylemleri kapsayıcı bir şekilde yorumlanmalıdır. Ayrıca yargılama eyleminin aktörleri sadece yargıçlar değil savcılar, avukatlar, sanık ve şikâyetçiler, bilirkişi ve uzman görüşü verenler, mübaşir ve mahkeme kalemi memurları, infaz memurları, polisler vb. olarak okunmalıdır ki yargılama eyleminin ardındaki sosyo-kültürel dinamikler ve bunlar arasındaki bağlar daha net bir şekilde anlaşılabilir.

Son olarak, meta-hukuki alanda gezinmenin klasik sosyolojide fiziksel, psikolojik ve yapısal olarak üç ayrılan şiddet tipini çeşitlendirmek ve söz konusu öznelliklere dönük yargısal tavrı, yani sembolik şiddeti biçimlendirmek bakımından önemli olduğunu belirtmek gerekir (**Riches 1986; Shinkel, 2010**). Sembolik şiddet diğer şiddet tiplerinden farklı olarak gönüllü olarak tabi olunan iktidar ilişkilerindeki pozisyonlanmalar üzerinden üretilir. (**Bourdieu, 2001; Schinkel, 2010**). Pozitivist yargılama eylemi, Dozuinas'ın da belirttiği gibi, "doğası gereği tahakkümcü olduğundan" LGBTİ özne ile yargılama eylemi arasındaki ilişki başından beri kaçınılmaz bir biçimde hem semboliktir hem de şiddet içerir (**Douzinis, 2005**). Bu kaçınılmaz şiddet ilişkisine yargılama aktörlerinin homofobisi, transfobisi ya da bifobisinin eklenmesi yargının nefret "ağız"ının açılması için tüm uygun koşulları oluşturur.

Yargının Ağız: Nefret Söylemi ve LGBTİ Öznellikler:

Ağız konuşur, ağız hitap eder; böylelikle dominant söylemi hangi derecede ve hangi sınırlar dâhilinde yeniden ürettiğini anlarız. Yargının "ağız" ise duruşma zabitleri, tutanaklar, ara ya da nihai

kararlar, bilirkişi raporları ya da delillerle konuşur. Yargı bazen de yargılama eylemine katılan ya da bu eylemi yürüten aktörleri aracılığıyla da konuşur: LGBTİ özneye yönelen meraklı ya da hor gören bir bakış, bir mimik, bir jest yargılanan LGBTİ özneye binlerce sayfalık mahkeme kararından daha çok şey anlatabilir. Nitekim arka plan çalışmam bağlamında görüştüğüm ve adliye deneyimi olan trans görüşmecilerin istisnasız hepsi mahkeme salonunun mekansallığında adeta kaybolmuş hissettiklerini ve hâkim ya da savcının kendi bedenleri üzerinden bir iktidar ilişkisi kurarak kendilerini pozisyonlandığını beyan etmiştir². Hatta sadece trans özneler değil, trans öznelerin avukatlığını yürütenler dahi trans müvekkilleri nedeniyle kendilerine misliyle dönen yargısal bir şiddet ilişkisinin varlığından bahsetmişlerdir³. Dolayısıyla, yargısal mekânda, yargılama eyleminin aktörleri tarafından üretilen bir güç ilişkisi ve bu güç ilişkisinin incelenmeye değer bir *habitusu* vardır (**Bourdieu, 2001**).

İşte bu *habitusu* nefret söyleminin yargılanması mevzu bahis olduğunda yargı erki, LGBTİ düşmanı dili engellemekten ziyade onu "ifade hürriyetinin sınırları içinde tutarak" hatta tutma gücünü kullanarak hem düşmanca dile alan açar hem de nefret eyleminin gizli partneri olur. Bunun nedenlerinin neler olduğu üzerine maalesef elimizde iyi ampirik araştırmalar olmasa da yargısal *habitusun* LGBTİ bireyleri "sapkın", "iblis", "sapık", "dönme" gibi kelimeler üzerinden hedef alan nefret söyleminin ardındaki tarihsellik ve sosyo-kültürel pratiklerle doğrudan ilişkileri olduğu ya da nefret söyleminin insanların otonom özelliklerini rastgele hedef almasından ziyade bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıftan daha üstün olduğunu hatırlatan "bir tahakküm performansı" olduğuna kadar çeşitlilik arz eden sebepler sıralanabilir (**Matsuda, 1993; Butler, 1997**).

LGBTİ öznelliklere dönük nefret söyleminin cezasız kalması için yargının nefret eylemini "ifade hürriyeti sınırları içinde tutma" gayretinin ne mahkeme kararları ne de savcılığın takipsizlik kararlarında gerekçelendirdiğini de söylemek gerekir. Gerekçe babında ise genellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) 1976 tarihli Handyside v. UK⁴ kararına atıf yapıldığı gözlemlenmektedir. AİHM'in Handyside kararı gerçekten de ifade özgürlüğü için bir mihenk taşı sayılır; çünkü AİHM bu kararında "toplumu, devleti veya belli bir insan grubunu şok eden ya da rahatsız eden beyanlar da ifade hürriyeti sınırları içindedir" demektedir. Hâlbuki LGBTİ öznellikler için

“sapkın” ya da “dönme” olarak hitap edilmek çok edici değildir; içselleşmiş ve normalleştirilmeye çalışılan açık bir homofobi ya da transfobi söz konusudur. Nitekim, AİHM Vajdeland v. İsveç kararında açıkça LGBTİ öznelliklere dönük “sapkın” nitelendirilmesinin ifade hürriyeti kapsamına girmeyeceğini beyan etmiştir⁵.

Ne yazık ki AİHM’in nefret söylemi üzerinden oluşturduğu standartlar şu güne kadar LGBTİ özneleri hedef alan eylemleri cezalandırmak için kullanılmamıştır. Her ne kadar KAOS GL Derneği’nin çabaları sonucu İstanbul 2. Asliye Ceza Mahkemesi nezdinde Türkiye’de ilk kez homofobik nefret söylemi üzerinden Yeni Akit gazetesine karşı “aşağılama” değil “hakaret” suçundan kamu davası açılmışsa da mahkeme hâkimi “*söylemin ifade hürriyeti kapsamında kaldığı*”na hükmederek 23.03.2014 tarihinde sanık lehine beraate hükmederek bir kere daha yargının nefret ağzına uygun davranmıştır⁶. Öte yandan, nefret söyleminin LGBTİ öznenin ilişkilendiği üçüncü kişiler üzerinden dolaylı bir şekilde üretildiği durumda da yargısal “omerta” fail ile işbirliği yaparak nefretin tahakkümünü süreklileştirir. Kişisel bir örnek vermek gerekirse: 6 Kasım 2012 tarihinde Yeni Akit adlı gazetenin internet sitesi olan Haber Vaktim tarafından profesyonel işi nedeniyle “sapkınların avukatı” olarak hedef gösterilen bu satırların yazarı, ikincil mağduriyetinin giderilmesi için hak arama mücadelesine devam etmekte olup yakın bir süreçte Anayasa Mahkemesi’nden nefret söylemi ile ilgili olumlu bir karar çıkmasını umut etmektedir⁷.

Gerek yukarıda örnekleri verilen dava dosyalarında gerek LGBTİ özneleri aşağılayan yayınlarda neyin nefret söylemi olup olmadığıyla ilgili normatif ölçütler ve yasal çerçeve bellidir aslında. Türkiye’nin de imzacısı olduğu BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 20. maddesinin ikincisi fıkrası şu şekildedir:

“Madde 20- Savaş propagandası ve düşmanlığı savunma yasağı:

1. Her türlü savaş propagandası hukuk tarafından yasaklanır.

2. Ayrımcılığa, kin ve nefrete veya şiddete tahrik eden her hangi bir ulusal, ırksal veya dinsel düşmanlığın savunulması hukuk tarafından yasaklanır.”

Bu açık ilke ışığında Türkiye’nin de üyesi olduğu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) nefret söylemini mağdurun, gerçek veya hissedilen ırk,

ulusal ya da etnik köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da fiziksel engellilik, cinsel yönelim veya diğer benzer faktörlere dayalı olarak benzer özellikler taşıyan bir gruba gerçek ya da öyle algılanan bağı, bağlılığı, aidiyeti, desteği ya da üyeliği nedeniyle sözel olarak hedef alınması olarak tanımlar⁸

Yine AGİT’e göre nefret söyleminden bahsedilebilmesi için olayda ceza hukukuna göre işlenmiş olan bir suçun olması ve failin, suçu bir önyargı/nefret saikiyle gerçekleştirmiş olması gerekmektedir. Önyargı, genel anlamda peşin hükümlere dayanan olumsuz fikirler, hoşgörüsüzlük ya da belirli bir gruba yönelmiş olan nefret olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda fail, kurbanını kurbanın belirli bir gruba üyeliği ya da bunun böyle algılanmış olması nedeniyle seçmektedir⁹. Yani hedefteki kişinin kim olduğundan ziyade mağdurun ortak karakteristikleri paylaştığı grubun özellikleri fail için daha önemlidir. Dolayısıyla, failin vermek istediği mesaj sadece doğrudan saldırıya uğrayan kişiye yönelik olmayıp, üye olduğu gruba yöneliktir. Aynı şekilde saldırgan belli bir kurbana karşı özel bir nefret veya önyargı beslemiyor olsa da, o kişinin sahip olduğu özelliklere ve aidiyetlerine yönelik beslediği önyargılarla hareket etmiş olmalıdır¹⁰.

Sonuç

Yargıda yerleşik bir sembolik şiddetin var olup olmadığı tartışması elbette başka azınlık gruplara mensubiyetler üzerinden de tartışılabilir; ancak söz konusu özellikle LGBTİ öznelliklerle sembolik şiddetin ayrıca yarı-sistemik bir mimarisi olduğu anlaşılmaktadır (**Bayır, 2013**). Bu mimarinin ise hem dinamik hem de organik bir yapısı olduğunu, işbu yazıya kaynaklık eden arka plan çalışma çerçevesinde ele aldığım gerek trans spesifik davalar üzerinden yaptığım incelemelerde gerek LGBTİ öznelerle yaptığım derinlemesine ikili görüşmelerle somutlaştırdım. LGBTİ öznelerin de görüşmelerde belirttiği üzere bir “baba figürü” gibi korkulan yargısal mekân aslında adaletin tecelli edildiği, insan hak ve özgürlüklerinin korunduğu trans adaletine göre yapılmış bir mahal olmaktan uzak olup LGBTİ bedenlerin “tekinsizlikleri” üzerinden gardını alıp klasik güç ilişkilerini kendi dilinde yeniden üreten *habitustur* (**Sharpe, 2002**).

Yazının ikinci kısmında ise bu *habitusa* nefret söylemi üzerinden örnekler vererek bakmaya çalıştım. Özellikle yargısal aktörlerin “ifade hürriyetinin” korunmasını bahane ederek, yargısal mekânda

eylemsiz kalarak "susmalarının" nefret ağzını, transfobi ve homofobiyi meşrulaştırmakla kalmayıp faille cezasızlık politikaları eliyle işbirliği yaptıklarını, böylece LGBTİ öznelerle yönelik nefretin sosyal köklerinin her daim canlı kalmasına omuz verdiklerini iddia ediyorum. Nitekim söz konusu *habitusun* hem kendi içindeki (yargısal aktörlerin kültürel arka planları, cinsiyete yaklaşımları vs.) hem de dışardaki (yargısal mekanları dizayn eden kurucu erk olarak devletin homofobik, transfobik ve nefret eksenli tavrı) realitelerce şekillendiği göz önüne alınırsa olaylar arasındaki bağlar daha net bir biçimde anlaşılabilir.

Ne olursa olsun biliyoruz ki yargının "ağız" kapalı olduğu sürece nefret söylemi artacak ve güçlenecektir.

Dipnotlar

1. Hun S. (2013) *How is the architecture of symbolic violence in the Turkish judicial system structured against transgender people post 2000?*, LSE : London, (unpublished)
2. Hun S. (2013) *How is the architecture of symbolic violence in the Turkish judicial system structured against transgender people post 2000?*, LSE : London, (unpublished)
3. Ibid.
4. Handyside v. UK, Application no: 5493/72: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57499>
5. Vajdeland ve diğerleri v. İsveç, application no: 1813/07 : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-3837416-4406280#{"item id":\["003-3837416-4406280"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-3837416-4406280#{)
6. Daha fazla detay için bkz: <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=16154>
7. 16 Kasım 2012 tarihli habere karşı ilk önce Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı 06.02.2013 tarihinde 2013/381 soruşturma numaralı kararıyla takipsizlik kararı vermiştir. Bu karara karşı itiraz hakkımı kullanmış olup itirazımı değerlendiren Sincan 1. Ağır Ceza Mahkemesi 10.05.2013 tarihli 2013/1619 sayılı kararıyla itirazımı reddetmiştir. Konuyla ilgili iç hukukta gidilecek yollar tüketildiğinden 17.07.2013 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak bireysel başvuru hakkımı kullanmış bulunuyorum. Haber ile ilgili daha fazla bilgi için: <http://www.habervaktim.com/haber/271554/siyonist-usaklari-yine-terore-sarildi.html>
8. <http://www.sosyaldegisim.org/2010/10/nefret-sucu-ve-nefret-soylemi-nedir-nicin-onemlidir/>
9. Ibid
10. Ibid

Kaynaklar

- Backhtin M.** (1984) *Rabelais and His Work*, Bloomington: Indiana UP.
- Bayır, D.** (2013) *Minorities and Nationalism in Turkish Law*, London: Ashgate.

Bourdieu P. (1986) *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*, London: Routledge and KP

Bourdieu P. (1990) *The Logic of Practice*, California: Stanford University Press.

Bourdieu P, Wacquant L. (2001) *Düşünümsel bir Antropoloji İçin Cevaplar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Butler J. (1997) *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, New York: Routledge.

Douzinas C. ve Geary A. (2005) *Critical Jurisprudence The Political Philosophy of Justice*, Oxford: Portland Oregon.

Matsuda M. ve diğerleri (1993) *Words That Wound: Critical Race Theory, Assaultive Speech, and the First Amendment*, 89.

Riches, D. (1986) *The Phenomenon of Violence: Riches, D. (ed.): The Anthropology of Violence*. Oxford: Basil Blackwell, 1-27.

Sharpe A. (2002) *Transgender Jurisprudence: Dysphoric Bodies of Law*, London: Cavendish Yayınevi.

Shinkel W. (2010) *Aspects of Violence: A Critical Theory*, Palgrave: Macmillan

<http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=16154>

<http://www.sosyaldegisim.org/2010/10/nefret-sucu-ve-nefret-soylemi-nedir-nicin-onemlidir/>

<http://www.habervaktim.com/haber/271554/siyonist-usaklari-yine-terore-sarildi.html>

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57499>

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-3837416-4406280#{"item id":\["003-3837416-4406280"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-3837416-4406280#{)